

Trans ry kiittää kutsusta asiantuntijakuulemiseen sekä mahdollisuudesta lausua kirjallisesti hallituksen esityksestä laiksi sukupuolen vahvistamisesta.

Uuden sukupuolen vahvistamista koskevan lain hyväksyminen on merkittävä askel kohti sukupuolivähemmistöjen ihmisarvoista kohtelua. Hallituksen lakiesityksessä on paljon hyvää, mutta esityksessä on myös puutteita, jotka edelleen jättävät sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset eriarvoiseen asemaan verrattuna cissukupuolisiin ihmisiin, eli ihmisiin, keiden sukupuoli on määritetty syntymässä oikein.

Trans ry on vuonna 2020 perustettu sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajava yhdistys. Trans ry:n periaatteisiin kuuluu yhteisölähtöinen toiminta, monipuolinen kansalaisvaikuttaminen sekä transyhteisöstä nousevan asiantuntijuuden ja tiedon levittäminen. Käymme aktiivista vuoropuhelua yli 400 jäsenemme kanssa ja pyrimme siihen, että transihmisten ääni ja tarpeet tulevat kuulluksi yhteiskunnan jokaisella tasolla.

Lausunnossamme käymme lyhyesti läpi lakiesityksen merkittävimpiä puutteita ja painotamme lopuksi, että Suomen translaki on korjattava pikimmiten kansainvälisten suositusten ja sitoumusten, jotka Suomi on allekirjoittanut, mukaiseksi.

Haluamme lisäksi kiinnittää huomiota siihen, että valiokunta on päättänyt yhdistää Oikeus olla -kansalaisaloitteen (KAA 6/2021 vp) käsittelyn hallituksen translakiesityksen kanssa. Siinä missä tietyt asiat, kuten vuoden 2019 hallitusohjelma, sitoo hallituksen antamaa translakiesitystä, on tärkeää nostaa esiin kansalaisaloitteen vaatimukset. Odotamme, että kansalaisaloitteen ja hallituksen esityksen eroja käsitellään valiokunnassa, ja että lopulta eduskunnan käsiteltäväksi ja äänestykseen tuotaisiin hallituksen esityksen lisäksi 68 374 allekirjoitusta keränneen kansalaisaloitteen mukaiset vaihtoehtoiset esitykset sukupuolen vahvistamisen ikärajaan, hakemusmenettelyn harkinta-aikaan ja väestötietojärjestelmässä säilytettävien tietojen hävittämiseen.

Translakiesityksessä hyvää on:

- Lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistaminen
- Juridisen sukupuolen vahvistamisen erottaminen lääketieteellisistä prosesseista

Lakiesityksessä tulee korjata:

1. Juridisen sukupuolen vahvistamisen tulee olla mahdollista kaikille 15 vuotta täyttäneille omalla ilmoituksella, sitä nuoremmille huoltajan suostumuksella
2. Vanhemmuusnimikkeiden tulee aina määräytyä vanhemman senhetkisen juridisen sukupuolen mukaan
3. Juridisen sukupuolen vahvistamisen jälkeen tieto aiemmasta sukupuolimerkinnästä tulee poistaa väestötietojärjestelmästä määräjän sisällä
4. Sukupuolen vahvistamisesta hakemuksen jättämisen jälkeinen harkinta-aika tulee poistaa

1. Vaatimus täysi-ikäisyydestä

Vaatimus täysi-ikäisyydestä juridisen sukupuolen vahvistamisen yhteydessä on lakiesityksen merkittävin ja epäoikeudenmukaisin puute. Katsomme vaatimuksen täysi-ikäisyydestä rikkovan alaikäisten itsemääräämisoikeutta, heidän ihmisoikeuksiaan sekä Suomen perustuslakia. Perustuslain 6 §:ssä säädetään, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Vaatimus täysi-ikäisyydestä juridisen sukupuolen vahvistamisen yhteydessä asettaa alaikäiset ja täysi-ikäiset ihmiset perusteettomasti eriarvoisiin asemiin.

Vaatimus täysi-ikäisyydestä on ristiriidassa kansainvälisten suositusten sekä sopimusten kanssa, kuten Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien sopimuksen kanssa. Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien komitea on 6.12.2016 annetussa kommentissaan lasten oikeuksien toteutumisesta (CRC/C/GC/20, kohta 34) todennut, että kaikilla nuorilla on oikeus sukupuoli-identiteetin turvaamiseen ja vaatii jäsenvaltioita kumoamaan kaikki lait, jotka jollain tavoin syrjivät henkilöitä sukupuoli-identiteetin perusteella.

Juridinen sukupuolimerkintä, joka ei vastaa sukupuolivähemmistöön kuuluvan nuoren sukupuoli-identiteettiä, aiheuttaa haittaa monissa arkisissa asioissa, kuten koulunkäynnissä, harrastuksissa ja matkustaessa, ja lisää riskiä kohdata syrjintää tai pahimmillaan väkivaltaa. On kohtuutonta, että nuori pakotetaan tilanteisiin, joissa tämän henkilökohtaisen taustan paljastuminen sukupuolivähemmistöön kuuluvana ihmisenä voi asettaa hänet riskialttiiseen tilanteeseen. Juridisen sukupuolimerkinnän korjaamisen salliminen alle 18-vuotiaille olisi tärkeä keino suojella näitä nuoria transviihamieliseltä syrjinnältä ja väkivallan uhalta.

Hallituksen translakiesityksessä kuvataan sukupuolen vahvistamisen ikärajan olevan ”yhteiskunnallinen arvovalinta, jonka tekeminen mahtuu lainsäätäjän harkintarajojen sisälle”. Trans ry kehottaa erittäin painavasti, että tätä niin kutsuttua arvovalintaa ei tietoisesti tehtäisi lapsen etua vastaan vaan siten, että myös alaikäisillä olisi oikeus sukupuolen itsemäärittelyyn.

Oikeus olla -kansalaisaloitteessa esitetään, että 15 vuotta täyttäneet voivat vahvistaa juridisen sukupuolensa omalla ilmoituksella ja henkilön, joka on ilmoitushetkellä alle 15-vuotias, sukupuoli vahvistetaan huoltajan suostumuksella.

2. Vanhemmuusnimikkeet

Mahdollisuus vanhemmuusnimikkeiden muuttamiseen on tärkeä ja kipeästi kaivattu uudistus. Sukupuolen vahvistaminen ja juridinen tunnustaminen ei ole täysivaltaista, mikäli se ei ulotu kaikkiin sukupuolittuneisiin rekisteritietoihin. Nykytilanteessa Suomessa on lain näkökulmasta naisia, jotka ovat isiä sekä miehiä, jotka ovat äitejä. Useille tämä ei vastaa heidän todellista suhdetta lapsiinsa ja jättää heidän henkilötietoihinsa ristiriidan vanhemmuusmerkinnän ja juridisen sukupuolimerkinnän välille. Sukupuoltaan korjanneen vanhemmuusnimike voi paljastaa henkilön transtaustan, ja tämä vaarantaa sekä vanhemman että lapsen yksityisyyden.

On kuitenkin ongelmallista, että sukupuolensa vahvistaneita ei hallituksen esityksessä

edelleenkin kohdella täysin juridisen sukupuolensa mukaisesti. Laki sukupuolen vahvistamisesta esittää 4 §:ssa että Vanhemmuuslain 2 §:a ja 4 §:n 2 momenttia sovellettaisiin tavalla, joka ei tunnusta sukupuolen vahvistamista. Vaikka myöhemmin vanhemmuusmerkinnän voi korjata oikeaksi, ei ole perusteltua syytä miksi juridisen sukupuolensa vahvistaneita ei kohdeltaisi lähtökohtaisesti heidän juridisen sukupuolensa mukaisesti. Vanhemmuusnimikkeen tulisi ensisijaisesti määräytyä juridisen sukupuolen mukaan riippumatta siitä, onko vanhempi jossain vaiheessa korjannut juridista sukupuolimerkintäänsä vai ei.

Se, että väestötietojärjestelmään luodaan kaikkia perheellisiä kansalaisia koskeva uudenlainen merkintä vanhemmuudesta on suuri muutos nykytilanteeseen. Katsomme, että olisi sekä sukupuolivähemmistöön kuuluvien ihmisten, että kaikkien muidenkin kansalaisten kannalta yksinkertaisempaa, helpompaa ja kansalaiset tosiasiallisesti yhdenvertaiseen asemaan saattavaa, jos vanhemmuutta ei määritettäisi väestötietojärjestelmään sukupuolitietusti, vaan merkintä olisi kaikille sukupuolineutraali ”vanhempi”.

3. Transrekisteri

Hallituksen esityksen mukaan tieto siitä, että henkilö on vahvistanut juridisen sukupuolensa, jäisi näkyviin väestötietojärjestelmään. Tämä niin kutsuttu ”transrekisteri” loukkaa sukupuolen vahvistaneiden henkilöiden yksityisyyttä syvästi, ja on lisäksi potentiaalinen turvallisuushuoli kaikille juridisen sukupuolensa vahvistaneille henkilöille. Kehotamme, että tämä rekisteritieto poistettaisiin väestötietojärjestelmästä.

Oikeus olla -kansalaisaloitteessa esitetään, että väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain 20 §:ään kirjataan, että sukupuolen vahvistamista ja transsukupuolisuutta koskevat tiedot, lukuun ottamatta aikaisempaa henkilötunnusta, hävitetään viiden vuoden kuluttua sukupuolen vahvistamisesta tai tiedon merkitsemisestä.

4. Hakemus ja harkinta-aika

Hallituksen esityksen mukaan sukupuolen juridiseen vahvistamiseen sisältyy 30 päivän harkinta-aika ennen kuin hakija voi virallisesti vahvistaa hakemuksensa. Kyseinen harkinta-aika ei kunnioita sukupuolivähemmistöön kuuluvan ihmisen itsemääräämisoikeutta. Ihmisellä, joka haluaa juridisesti vahvistaa sukupuolensa, tulisi olla siihen mahdollisuus ilmoitusmenettelyllä ilman erillistä hakemusta tai harkinta-aikaa.

Oikeus olla -kansalaisaloitteessa esitetään, että henkilön juridinen sukupuoli voidaan vahvistaa tämän omalla ilmoituksella Digi- ja väestötietovirastolle.

Lopuksi

Suomen on korkea aika korjata translaki kansainvälisen ihmisoikeusnormiston sekä lukuisten muiden ihmisoikeusmyönteisten valtioiden esimerkin mukaiseksi.

Suomen translain uudistamista ovat vaatineet ja esittäneet muun muassa seuraavat tahot:

- Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu
- Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (CEDAW) toimeenpanoa valvova asiantuntijakomitea
- Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta (ETENE)
- Ihmisoikeusvaltuuskunta
- Tasa-arvovaltuutettu, lapsiasiavaltuutettu ja yhdenvertaisuusvaltuutettu
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamies

Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on linjannut lisääntymiskyvyttömyyden ja lääketieteellisten hoitojen edellyttämisen sukupuolen vahvistamiseksi olevan Suomeakin sitovan Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaista. Samoin Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien komitea on todennut, että kaikilla nuorilla on oikeus sukupuoli-identiteetin turvaamiseen ja vaatii jäsenvaltioita kumoamaan kaikki lait, jotka jollain tavoin syrjivät henkilöitä sukupuoli-identiteetin perusteella.

Viimeisimpänä marraskuun 2022 alussa Suomi on saanut Yhdistyneiden kansakuntien yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelun (UPR) kautta huomautuksia translain uudistamisen tarpeesta usealta eri maalta.

Pitkin maailmaa yhä useammassa valtiossa sukupuolen juridinen vahvistaminen perustuu henkilön itsemäärittelyyn, ja on lisäksi mahdollista myös alle 18-vuotiaille. Esimerkiksi Norjassa 16 vuotta täyttäneet voivat vahvistaa juridisen sukupuolensa omalla ilmoituksella, ja 6-15 vuotiaat huoltajan suostumuksella. Muita eurooppalaisia esimerkkejä ovat ainakin Tanska, Islanti, Malta, Irlanti ja Alankomaat. Näissä maissa ikärajakäytännöt vaihtelevat, mutta ainoastaan Tanskassa ehdoton ikäraja on vielä tällä hetkellä 18 vuotta. Tanskan hallitus on syksyllä 2022 esittänyt suunnitelman, jossa lakia muutettaisiin niin, että juridisen sukupuolen voi vahvistaa 15-vuotiaana omalla ilmoituksella, sitä nuorempina huoltajan suostumuksella.

Suomen on otettava näistä valtioista mallia ja korjattava transihmisiä koskevat ihmisoikeusloukkaukset välittömästi.

Lakiuudistuksen kanssa ei voi enää viivyttää hetkeäkään, vaan eduskunnan on varmistettava, että laki sukupuolen vahvistamisesta saadaan hyväksyttyä ennen kuluvan hallituskauden loppua.

Yhteystiedot

transry.fi/ota-yhteytta

Valo Vesikauris
puheenjohtaja
valo@transry.fi